

Abdullayeva G.S., Safarov F.F.

TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

Abdullayeva G.S., Safarov F.F.

TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI

DARSLIK

Chirchiq 2024

4
:
1
,
a
a
p
ti

g
ti
li

ri
sh
ni

UO'K 37.013;378
KBK 74;74.58
A-15

Abdullayeva G.S., Safarov F.F. / Tarbiya nazariyasi va metodikasi / Darslik. – Toshkent: "Osiyo tur", 2024. – 168 bet

Ushbu darslik "Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi" kursining mualliflik dasturiga muvofiq yaratilgan bo'lib, o'z tarkibida ma'ruza materiallari, seminar mashg'ulotlari va ilmiy-tadqiqot ishlarining uslubiy ta'minoti, talabalarining mustaqil ishlashi uchun uslubiy materiallarni mujassam etgan.

Ushbu darslik oliy pedagogik ta'lim davlat standartiga muvofiq qurilgan bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida o'qitiladigan pedagogik fanlar va maxsus kurslarning uzluksizligi printsiptini aks ettiradi.

Ushbu darslik oliy va o'rta pedagogik o'quv yurtlari hamda pedagogik yo'nalishdagi kasb-hunar muassasalari talabalari va o'qituvchilari, ta'lim nazariyasi va metodikasi sohasi mutaxassislari uchun mo'ljallangan.

Taqrizchilar: Ped. fanlari doktori, professor A.S. Gayazov;
Ped. fanlari doktori, professor. A.F. Amirov.

UO'K 37.013;378
KBK 74;74.58

ISBN 978-9912-649-87-3

© Abdullayeva G.S. va b., 2024
© "Osiyo tur", 2024

KIRISH

"Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi" uslubiy-metodik qo'llanmasining asosiy maqsadi, oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida tahsil oluvchi talabalarining ehtiyojlariga, qiziqishlariga, pedagogika hamda uning refleksik mulohazalari haqidagi bilimlariga, madaniy va diniy tushunchalariga tayangan holda, o'quv yurtlaridagi ta'lim mazmunini, uslubiy va ijtimoiy-psixologik jihatlarini muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyati va pedagogik faoliyati asoslarini rivojlantirishga ko'maklashishdan iborat.

Hozirgi kunda, ushbu qo'llanma bo'yicha asosiy darsliklarning yetishmasligi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Dunyoviy va diniy ilmlarni o'rganishda foydalanilayotgan kitoblar, darslik va qo'llanmalarning umumiy mazmunidan kelib chiqqan holda, axborot va ma'naviy jihatdan rivojlangan jamiyatni yuzaga keltirish uchun, ularga zamonaviy ta'lim talablari asosida bilim berishni taminlash kerakligi ma'lum bo'ldi.

Ushbu uslubiy-metodik qo'llanmasini ishlab chiqish jarayonida muallif, pedagogika fani va ta'lim amaliyotining innovatsion rivojlanishi bilan belgilanadigan dunyoviy shuningdek, diniy ta'limni sintezlagan.

Darslikning tarbiyaviy maqsadi bo'lajak mutaxassislarni ta'limning asosiy jihatlarini, tarbiyaviy faoliyat, pedagogik muloqot va ularning kasbiy mahorat egallashlarini taminlashdan; pedagogik faktlar, hodisa hamda voqealarni fan atamaları yordamida tasvirlashdan; pedagogik muammolarni hal qilish nuqtai nazaridan, talabalarining rivojlanishini tahmin qilish, tushuntirish va boshqarishdan; zamonaviy, dunyoviy va diniy ta'lim muassasalarida islom e'tiqodining ta'lim salohiyatidan foydalangan holda, ko'p millatli o'quv yurtlarida o'zaro hamkorlik va muloqotni boshqarishdan iborat hisoblanadi.

Darslikning tashkiliy-pedagogik maqsadi talabalarining ushbu sohadagi tarbiyaviy faoliyat, ta'lim, bilim va ko'nikmalarni kasbiy kompetensiya va qadriyatlarini muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari uchun sharoit yaratishdan iborat.

Darslikning tashkiliy-pedagogik maqsadlaridan yana biri "Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi" bo'yicha o'qitish jarayonida oliy o'quv yurtlaridagi dars jarayonlarini

intensivlashtirish va texnologiyalashtirishga urinishdan iborat hisoblanadi. O'quv jarayonini intensivlashtirish orqali - maksimal hajmdagi o'quv-pedagogik ma'lumotlarni o'rganishga kam vaqt sarflanadi, bu esa o'z navbatida bo'lajak mutaxassislar tayyorlashni osonlashtiradi va sifat jihatidan yaxshilanishga yordam beradi.

Bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda baholash komponentini kuchaytirish uchun ta'lim muammolarini hal qilish, test va o'z-o'zini sinab ko'rish kabi o'qitish shakllarining ahamiyati yuqori darajada hisoblanadi. Koordinata va blok-sxema bilan ishlash ham o'quvchilarda ichki faollikni uyg'otish, tahlil qilish, sintezlash, taqqoslash, umumlashtirish kabi aqliy jarayonlarni rivojlantirishga hamda ta'limning pedagogik muammolariga yechim berishga ko'maklashadi.

"Ma'ruzaning xulosasi - mulohaza uchun birinchi qadam" hisoblanadi, chunki nazariy materialni o'zlashtirish jarayonidagi yakuniy bandida ifodalangan. Pedagogikaning asl qadriyatlardan va hayotiy tajriba orqali olingan bilim, talabalarga o'quv jarayonining to'liq ishtirokchisi bo'lish va o'z pedagogik faoliyatini shakllantirish imkonini beradi.

Ushbu darslikning **nazariy asosini** pedagogika fani va o'quv amaliyotining quyidagi qoidalari tashkil etadi:

- Aksiologik yondashuv - e'tiqod, ma'naviyat, inson hayoti, ta'lim, tarbiyaviy faoliyat va insoniy muloqot qadriyatlarini tushunish va tasdiqlashga asoslangan pedagogik qarashlar tizimi;

- Antropologik yondashuv - islomiy dunyoqarash kontekstida insonning yaxlit tabiati va uning ichki taraqqiyot qonuniyatlarini anglash asosida, bo'lajak o'qituvchi shaxsini rivojlantirish va o'zi uchun shart-sharoitlar yaratish;

- Tizimli-strukturaviy yondashuv - pedagogik voqea o'rganilayotgan ob'ektining yaxlitligi va birligini ifodalovchi o'zaro bog'liq komponentlarning butun majmuasida rivojlanayotgan tizim sifatida pedagogik ob'ektning mohiyatini aniqlash va tavsiflash;

- Tizimli-funksional yondashuv - o'rganilayotgan ob'ektlarning tuzilishi va mazmunini, funktsionallarini, shuningdek, pedagogik faoliyatning asosiy funktsiyalari muvofiqligini ta'kidlashdir. Ushbu yondashuvga tayanish islom dinining tarbiyaviy salohiyatidan foydalanadigan asosiy tarkibiy elementlarni aniqlashga ham yordam beradi;

- Madaniy yondashuv - ta'lim rivojlanishining turli bosqichlarida namoyon bo'ladigan bilimlarni pedagogik faoliyatning o'ziga xos shakllariga kiritish, ularni nazariy hamda amaliy shaklda o'zlashtirish, talabalarga ijtimoiy-madaniy sohada bo'lajak mutaxassisning umuminsoniy, kasbiy madaniyatini zarur darajada o'zlashtirishni ta'minlash, xalq madaniyati (tillar, san'at, din, kundalik hayot va boshqalar) va jahon va o'zbek tsivilizatsiyasi yutuqlarining uzviy birligi namoyon bo'ladigan muhit;

- Shaxsiy-faollik yondashuvi - bo'lajak o'qituvchini kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida shakllantirishga va oliy o'quv yurtlari, kasb-hunar maktablarining o'quv jarayonida egallangan ma'naviy, axloqiy, shaxsiy va kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlarini salohiyatini reallashtirishga e'tibor qaratish;

- Kompetensiyaga asoslangan yondashuv - kasbiy tayyorgarlikning ijtimoiy, shaxsiy, umummadaniy hamda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan talim sohasi.

I BO'LIM. TA'LIMNING MOHIYATI VA UNING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI

1-MAVZU. TA'LIM IJTIMOIIY HODISA VA PEDAGOGIK JARAYON SIFATIDA

Ko'rsatmalar: avvalo, nazariy materialni batafsil o'rganish kerak.

Unga asoslanib, tarbiyaning mohiyatini tushunib olib va uni ijtimoiy hodisa va pedagogik jarayon sifatida ajratishni o'rganib, uning xususiyatlarini bilib olish zarur.

Ta'limning uslubiy va tizimli-tarkibiy tahlilini qanday amalga oshirishni o'rganish kerak: ta'limning tuzilishi, funksiyalari mohiyatini aniqlash, ta'limning qonuniyatlari va tamoyillarini aniqlash; o'quv jarayonining bosqichlari va mantig'ini o'zlashtirish. Ta'limning ijtimoiy-pedagogik toifalar tizimidagi asosiy o'rnini anglash muhimdir. O'rganilgan materialni birlashtirish uchun siz taqdim etilgan barcha mashqlarni bajarishingiz, mavzu bo'yicha test o'tkazishingiz, taqdim etilgan taqdimotlarni ko'rishingiz va mavzu bo'yicha qo'shimcha materiallarni o'rganishingiz kerak.

Mavzuga kirish: ushbu darsda biz ta'limning ijtimoiy hodisa sifatida mohiyatini, uning o'ziga xos xususiyatlari va funksiyalarini ko'rib chiqamiz.

Biz tarbiyaning umuminsoniy va ijtimoiy - tarixiy tabiati, tarbiya omillari va shartlari kabi tushunchalarni o'zlashtiramiz; sotsializatsiya, ta'lim, tarbiya, o'qitish va rivojlanish toifalarining nisbatini ko'rib chiqamiz. Ta'lim ijtimoiy-pedagogik toifalar tizimida va pedagogik toifalar ierarxiyasida qanday o'rin egallashini tahlil qilamiz.

Ta'limning mohiyatini pedagogik jarayon, tizimli-tarkibiy ta'lim, pedagogik faoliyat, ta'limning qonuniyatlari va tamoyillari sifatida tushunish muhimdir. Faqat bunday ko'p qirrali tahlil asosida biz ta'lim nazariyasi va metodologiyasini chuqur uslubiy asoslashimiz mumkin.

NAZARIY MATERIAL

1.1. Ta'lim - bu ijtimoiy hodisa

Kalit so'zlar: ta'lim, ta'lim jarayoni; tarbiyaviy o'zaro ta'sir, tarbiyaviy munosabat; ta'lim predmeti, ta'lim ob'ekti; ta'limning mega-, makro-, mezo, mikro omillari; ta'lim jarayoni; ta'lim jarayoni; ta'lim tizimi; tarbiyaviy vazifa,

tarbiyaviy vaziyat; ta'limning tizimli-tarkibiy tahlili; ta'lim shakllari; ta'lim tamoyillari; ta'limning tizim tuzuvchi komponenti; insonparvarlashtirish, demokratlashtirish, tabaqalashtirish, madaniy muvofiqlik, ekologik muvofiqlik maktabdagi ta'lim jarayonining yetakchi tamoyillari sifatida; ta'lim ijtimoiy hodisa sifatida, ta'limning ijtimoiy mohiyati, ta'limning tarixiy tabiati, ta'limning o'ziga xos tarixiy xususiyati.

Ta'lim sohasidagi terminologiyani tahlil qilish va o'zlashtirish bo'lajak mutaxassisning kasbiy va ijtimoiy-madaniy kompetentsiyalarini shakllantirish ko'rsatkichlaridan biridir. Hozirgi vaqtdagi dolzarb bo'lgan inson va jamiyat rivojlanishining ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy-pedagogik jihatlarini kuchaytirish bilan bog'liqdir. Ta'limning ijtimoiy-pedagogik kategoriyalar tizimidagi o'rni va u haqida zamonaviy tasavvurni shakllantirish, uning asl mohiyatini murakkab, ko'p qirrali hodisa sifatida baholash,